

Nu știu

Există autori care trăiesc fiorul transcendenței. Ceea ce e deasupra le dă încrederea să meargă mai departe, pe drumul anevoios și singuratic de la gând la cuvânt. Nu toți sunt scriitori religioși, dar ei nutresc acea viziune pascaliană a scrisului ca jertfă, mai presus de gloria literară sau de recunoașterile de orice fel.

Există autori care scriu din acel impuls nedefinit al dragostei față de semenii. Scriu ca un dar adus celorlalți, efort altruist necondiționat. Scriu din vocația de a oferi rodul talentului lor, pus în slujba unui țel. Scriu nu ca să schimbe lumea, ci pentru a-i dăruia ceva.

Există autori care chiar scriu pentru a schimba o lume, în virtutea unui act ce poate fi, cred ei, mai mult decât vibrație poetică. Poate fi un manifest, ceva ce transformă realitatea prin impactul revoluționar al cuvântului.

Există autori care scriu pentru a-și satisface orgoliul. Atât și nimic mai mult. Ei nu se înscriu în zodia fatidică a celor care ating gloria împotriva lor înșilor, ca o ironie a sorții. Din contră, trăiesc prin nașterea unei fraze ce va fi citită și prețuită de alții împlinirea supremă, antidot împotriva tristeții de a fi scriitor, de a nu fi decât scriitor, ființă care dispare în propria operă.

Există autori care scriu din plăcere. Plăcerea hedonistă de a crea, plăcerea narcisistă a celor care-și contemplă opera pentru a-i savura frumusețea, plăcerea – vinovată, poate – a propriului text. Plăcerea de a se citi pe ei înșiși. În viața lor, munca și loisirul se confundă – idealul oricărei profesii, pe care numai creația îl poate oferi.

Există autori care scriu pentru a elibera ceva ce altminteri ar exploda în ființa lor. Spirite torturate, care găsesc în actul scrisului o terapeutică a propriului eu. Nu se delectează cu exerciții de stil, ci ajung la un stil pentru că cizelează permanent nevoia de a exprima ceea ce altfel i-ar ucide.

Există autori care aleg să scrie dintr-o lene semi-burheză, a omului care știe că are ceva de spus și că acesta rămâne, până la urmă, cel mai ușor mod de a o face. Singurul, în orice caz, care permite detașarea de lume.

Există autori care au atât de multă încredere în ceea ce vor să transmită, încât procesul în sine devine numai un mod de a o afirma. Scriu înaripați de forța gândului lor, de importanța a ceea ce au de spus și ajung să practice literatura pentru a le comunica altora ceea ce ei cred că nu trebuie să se piardă în banalitatea cotidiană a conversațiilor.

Există autori care scriu dintr-o paradoxală voluptate mondenă, căci știu că, la capătul unui travaliu literar, urmează publicarea cărții. Iar după, un întreg ritual de societate: lansări, petreceri, invitații. Premii și titluri. Doctorate onorifice. Conferințe. Festivaluri chiar. Mai ales festivaluri. Și mese copioase. Stimulent superficial, dar răsplată râvnită de cei care suferă în singurătatea camerei

de lucru și îi îndură regimul cazon numai grație acestei perspective compensatorii.

Există autori care aleg destinul literelor pentru a putea lăsa urme, pentru a da existenței un sens care e mai mult decât trecere prin lume. Ei răscumpără efemeritatea destinului uman constrâns la fulgurața clipei prin consolarea a ceea ce are să rămână, să sfideze timpul. Scriu pentru că, așa cum ar spune Sfântul Vasile cel Mare, văd mereu moartea înaintea lor și știu ca numai astfel o pot învinge.

Există autori care se hotărăsc să scrie pentru a putea nega. Scrisul lor e menit să exprime viziunea unui nihilism crunt. Împotriva existenței umane, a divinității, a tot ceea ce alți scriitori consideră, în moduri și grade diferite, important. Negația e legea artei lor.

Există autori care scriu pentru că vor să reziste, în acest mod simbolic, tentației de risipire a ființei. E stoicismul pur al actului de a scrie, și cei care cred în el dau literaturii un sens unic. Acela de a fi nici mai mult, nici mai puțin decât un gest de voință.

Există autori care scriu ca la comandă, pentru a furniza un text, așa cum un compozitor compune o piesă pentru o anumite ocazie festivă. Limpede, clar, fără retorică sau ornamente stilistice. Fără a compromite standardele, totuși, ei scriu încredințați că opera lor va fi înțeleasă și, mai ales, apreciată.

Există autori care scriu pentru a omorî plictisul existenței. În fața unei pagini albe, ei se delectează cu idei, gânduri, cuvinte, departe de ritmul obișnuit al lucrurilor. Evadează prin scris din lumea pe care alții nu o pot lăsa în urmă decât prin artificiile divertismentului.

Există autori, destui, care scriu din disperare. În fața sinuciderii, în fața unui sfârșit amânat, dar inevitabil, scrisul e o opțiune. Una dintre acelea, puține, care pot da disperării de orice fel un sens creator, orientând-o către un subiect exterior: un cititor, mai mulți, textul însuși. Disperarea fără scop găsește în actul de a scrie nu o alternativă, ci o țintă. Se poate scrie numai și numai pentru că altceva nu rămâne de făcut.

Există autori care aleg să scrie pentru că nu cred în nimic și vor să-și mărturisească neîncrederea prin operă, prin gândul topit în cuvinte. Ei scriu nu ca să nege, căci în gestul negării există o anume energie, o anume încredere. Nu scriu nici măcar ca să afirme, paradoxal, dorința de a nega. Scrisul e, pentru ei, cea din urmă formă de abandon.

Deși pare aproape de această ultimă categorie posibilă, Beckett nu-i aparține, după cum nu aparține nici uneia dintre cele sugerate aici, sau din câte s-ar mai putea enumera. În actul scrisului, oricum ar fi definit, există ceva ce îi acordă un sens fundamental, organic: cititorul. Chiar și atunci când devine suicidar, textul e acolo pentru a putea fi citit. Dar Beckett a transformat textul în substanță a nimicului și a anulat principiul pe care el se întemeiază, încercând să-și îndepărteze cititorul, să-i ucidă plăcerea lecturii. Scriitura lui transmite ce nici un alt autor nu a cristalizat într-o operă: faptul că nimic nu are sens. Nici actul de a scrie, nici actul de a citi. Nimic. Beckett rămâne unic pentru că e cel mai întunecat dintre toți cei care au ales scrisul ca destin. Și rămâne cel mai întunecat pentru că e singurul care a scris împotriva

lui însuși și împotriva tuturor cititorilor posibili. Fără vreo dimensiune sacrificială, fără a simți că în gestul lui există măcar acest ultim sens. Fără vreun sentiment, fără vreo așteptare. Conștiința eșecului e o prezentă în opera lui. Dar la el eșecul nu se definește în raport cu o cauză pierdută, cu un ideal neatins. Paradoxal într-un mod incomparabil, eșecul lui Beckett este o stare de fapt, ceva ce paralizează instinctul de creație. A trăi e fără sens... A scrie e fără sens... A citi e fără sens... Beckett scrie împotriva eșecului de a exista, cu deplina conștiință a eșecului de a o face și cu mărturisita convingere a eșecului tuturor celor care vor încerca să-l citească.

Iată de ce a scrie despre Beckett, fie un rând, fie un eseu, fie o carte întreagă, implică mereu o anume zădărniciie a gestului, un sentiment difuz de îndoială. Îndoială asupra gândurilor, asupra oricărei legitimități a actului critic, în sine. Beckett e o ispită continuă, unul dintre acei autori, rari, care pot acapara definitiv un suflet, care înrobesc cugetul până la pragul obsesiei, până când încercarea de a afla adevăruri acolo unde toate adevărurile se pierd devine irepresibilă. Opera lui e o himeră ce revine constant în gândul aceluși cititor care a încercat să o înțeleagă. Mulți îl refuză fără să încerce și, la unii, e vorba în aceeași măsură de incompatibilitate – Beckett nu rezonază în ei – și de o anume putere de detașare. Putere care le lipsește celor ce se încapățânează să scrie despre el. Ei trăiesc iluzia împlinirii, uitând cu naivitate că tocmai asta e marea absență a universului beckettian.

Până și cei mai mari exegeți, cei care i-au citit toate notițele și au parcurs toate biografiile publicate până acum,

întâlnesc în calea lor enigma care se deschide pentru privirea curioasă, preț de o clipă, și se închide, apoi, pentru totdeauna. Când ceva pare clar, când, în sfârșit, un sens începe a părea verosimil... totul se năruie și ceața densă se așterne, din nou, peste text. Cei care nu o recunosc sunt fie nedrepti cu ei înșiși, fie nedemni de a-și lega numele de scriitorul pentru care vocația misterului a fost absolută.

De multe ori, întrebat despre un personaj sau altul, asaltat de curiozitatea sinceră a prietenilor sau criticilor – categorii cu totul distincte, care rar s-au suprapus în viața lui – Beckett răspundea simplu: „Nu știu“. În această negație laconică e o probă de atitudine față de propria operă, negreșit, dar și o taină care încă plutește în aerul închis al arhivelor.

„Nu știu“ ar putea însemna, pentru un spirit stoic – căci Beckett a pătruns, încă din prima sa tinerețe, la Trinity College din Dublin, sensul superior al stoicismului antic – îndârjirea de a păstra un secret, un mod de a rămâne fidel convingerii intime că numai așa un text supraviețuiește, când cordonul ombilical dintre el și autor este tăiat pentru totdeauna. A refuzat să răspundă, pentru că asta ar fi însemnat, în cele din urmă, ca toată infinitatea de întrebări care potopesc creația lui să găsească, totuși, un răspuns. Cel mai îndreptățit. A refuzat, poate, și pentru că a crezut în libertatea de viață a textului, care-și generează neconținut propriile paradoxuri. Îndrăgostit de literatură, însetat de filosofie, Beckett nu a uitat niciodată diferența dintre ele – diferență pe care centaurii lumii academice occidentale o ignoră, atunci când vorbesc despre „Beckett și filosofie“ cu deplina siguranță că fiecare

piesă sau poem al lui este un exercițiu rece de gândire. Nimic mai fals decât viziunea lor critică, pentru un autor care a iubit filosofia, dar a ales literatura. Iar când a făcut-o, a înțeles că filosofia operează cu structuri speculative precise și exhaustive, pe câtă vreme literatura trăiește în zona ambiguităților și a metaforelor fără limită. Dacă ar fi răspuns întrebării directe despre identitatea lui Godot, spre exemplu, ar fi trădat crezul adânc al scriitorului care a fost: să insuflă viață unui text și să lase cititorului blestemul dulce de a încerca să-l deslușească. Beckett a răspuns așa pentru a-și rămâne fidel sieși.

Și ar mai fi ceva de adăugat, în acest context. După ce a terminat *Ulise*, capodoperă a prozei secolului XX, Joyce ar fi spus – și e, în mod cert, mai mult decât o legendă – că respinge orice ipoteză de interpretare, că nu confirmă nici o pistă de lectură, pentru că, astfel, o întreagă posteritate va continua să se întrebe despre sensurile hățșului de simboluri din textul său. Asta a fost doar una dintre marile ambiții ale lui Joyce, geniul cel mai puțin străin de ambiții din câte au trăit vreodată. Orgoliul lui era uriaș, dar creația sa îl justifică până la ultima picătură. Beckett știa asta. Admirator fanatic, el a încercat un tip de emulație unică, investită într-o cu totul altă direcție: prin simplitate, prin recursul la minimalism, prin nevoința expresiei, prin estetica neizbânzii, el a reușit – mai mult decât Joyce – să pună pe gânduri generații de cititori, spectatori, profesori, studenți, doctoranzi, cercetători, critici. A înțelege *Ulise* e uluitor de greu și totuși – prin comparație, cel puțin – nu imposibil. A înțelege

Sfârșit de partidă este imposibil, și oricine s-ar împotrivi ar păcătui nu prin trufia spiritului, ci prin *hybrisul* intelectului care vrea, cu tot dinadinsul, să-și depășească limitele. Nici cele mai subtile analize, nici măcar cele care se inspiră din exegezele scenice semnate de Beckett însuși, nu epuizează infinitul de întrebări al lumii închise între patru pereți, anticameră a sfârșitului. A-l citi pe Beckett e astăzi, și întotdeauna, o provocare lansată puterii umane de a pătrunde literatura și teatrul. Dacă ar fi încercat, precum Ionesco, să dezlege itele relațiilor dintre personajele lui, să explice de unde vin și încotro merg, dacă le-ar fi justificat intențiile și motivațiile, dacă n-ar fi răspuns „nu știu“, Beckett ar fi ucis miezul de nedeslușit al operei sale. Așa, încă o dată, el și-a învins maestrul, a depășit abstractizarea joyceană a complexității, printr-o poetică a simplității paradoxale, care naște încă și mai multe nedumeriri.

„Nu știu“. Există, în această replică, și o a doua gamă de înțelesuri, mai puțin sclipitoare decât strategiile care rivalizează cu Joyce și mai puțin autoritare decât refuzul pe care par a-l sugera. În trilogia sa romanescă cu tentă de autopetret, expresia „Nu știu“ apare de 140 de ori! Nu un refuz, ci o declarație sinceră – asta ar putea fi, totuși, răspunsul deschis al lui Beckett. Autor mereu înfiorat de neputința cuvântului de a da viață adevărului, de neputința adevărilor de a exista, Beckett a scris ca și Cioran: pentru că altă opțiune nu i-a mai rămas. A scris pentru că era o parte din povara suferinței supreme, aceea de a se fi născut. A scris pentru a-și accepta vina de a exista, nu pentru a o răscumpăra. A scris, pur și simplu.

Beckett e singurul autor care a creat fără a putea manifesta încredere în sensul elementar al actului de a așterne cuvinte pe o pagină, acela de a însemna ceva. Deși elaborate în ceasuri lungi – în taina unei esențializări care pleacă de la mari concepte sau sentimente și ajunge la o frântură de dialog –, frazele sale vlăguite ascund neputința autorului de a se împlini prin operă. Când a spus „Nu știu“, Beckett nu a disimulat conștiința propriului text, ci și-a mărturisit incapacitatea de a-l înțelege. Oricât de greu ar fi de acceptat pentru cercetătorii anglo-saxoni, care cred într-un Beckett filosof și afirmă cu convingere teoria unui Beckett erudit și atoateștiutor, un adevăr posibil e de aflat în acel răspuns lapidar. Autorul celor mai complexe texte din a doua jumătate a secolului trecut a fost un erou al tăcerii și pentru că era convins, precum Socrate, că a ști înseamnă a ști că nu știi nimic. „Nu știu“ e răspunsul lui Beckett cel mai adevărat, cel mai sincer. Pentru că pornește de la acea vocație socratică în care sărăcia limbajului, minimalismul și simplitatea se regăsesc în modul cel mai profund cu putință. Puritatea beckettiană nu e nimic altceva decât o mărturie de credință, o asumare fără rețineri a gândului că a crea înseamnă a eșua mereu. Una dintre cele mai citate fraze ale sale sună așa: „Încearcă din nou, eșuează din nou, eșuează mai bine...“ Arta lui Beckett nu este decât o serie lungă de eșecuri, pe care literatura universală le-a reținut ca victorii, dar pe care autorul lor le-a deplâns mereu. Luptându-se cu propria neputință de a se exprima, dar și cu nevoia de neînduplecat de o face, Beckett s-a trezit prins în capcana propriului destin și i s-a dăruit, ca și Socrate. „Nu știu“

Cuprins

Nu știu	5
----------------------	----------

Nimic de făcut. Așteptându-l pe Godot

<i>Cineva care așteaptă</i>	<i>19</i>
<i>Pe retina istoriei</i>	<i>23</i>
<i>Imaginea personaj</i>	<i>27</i>
<i>Nimic de făcut</i>	<i>35</i>
<i>Aporia religiei</i>	<i>39</i>
<i>Paradoxul fidelității</i>	<i>53</i>
<i>Între tragic și comic</i>	<i>59</i>
<i>Punct și de la capăt</i>	<i>67</i>
<i>Spațiul gol</i>	<i>73</i>
<i>Numai împreună</i>	<i>77</i>
<i>Didi, Vladimir, Domnul Albert... ..</i>	<i>80</i>
<i>Gogo</i>	<i>88</i>
<i>Pseudo-cuplul</i>	<i>98</i>
<i>Pozzo și Lucky</i>	<i>104</i>
<i>Monologul țapului ispășitor</i>	<i>111</i>
<i>Parabola bogatului</i>	<i>117</i>
<i>Misterul unui nume</i>	<i>119</i>
<i>Domnul Godot nu va veni niciodată</i>	<i>125</i>
<i>Spre un teatru al absenței</i>	<i>129</i>